

Gailė Jurgaitytė

Realizmo precizika lietuvių tautodailėje

Lietuvių tautodailėje, kaip ir visame vaizduojamajame mene, atlikimo preciziškumas būdingas tik daliai kūrėjų. Poreikis vaizduoti tiksliai nėra kiekvieno autoriaus siekiamybė. Šiuolaikiniam menui būdingi plačios amplitudės kūrinio išbaigtumo lygiai. Taip pat populiaru nuomonė, aiškinanti tikslumo sampratą: ar tikslumas yra preciziškai atspindėti sumanymą, ar tikslumas yra sugebėti tiksliai vaizduoti realybę; ar realybė yra tai, ką matome, ar tai, ką regime mintyse? Dabartinio gyvenimo tempai kaip niekada istorijoje neleidžia ilgai žvalgytis ar dvejoti. Pilnaverčiu menu tampa eskizai, neišbaigtumo kupini įvairiausių technikų ir formų vizualiniai samprotavimai. Didelę įtaką tokiam mąstymui turi skaitmeninės technologijos. Ne tik raiškiai, bet ir bendravimui. Teigiamas bruožas yra tas, kad sutrumpėja atstumas nuo sumanymo iki rezultato, plečiasi vaizduojamojo meno formų įvairovė, veiklos intensyvumas.

Šiuolaikinėje lietuvių tautodailėje preciziškiau dirbantys meistrai stengiasi nekurti didelių formų. Lietuvos tautodailininkų sąjungos fonduose saugomi keli Edvardo Kokanauskio paveiksai, kuriuose sėkmingai sujungtos minėtos precizikos sampratos. Figūrinėse kompozicijose veikiantys personažai vaizduojami tikroviškai, kartais net smulkmeniškai. Tačiau apskritai tikroviška aplinka suardyta. Tapytojo pasirinkta atlikimo technika turi daug specifinių individualumų. Plona dažų danga leidžia įvaldyti kuriamą erdvę. Meistras sąmoningai atsisako laikotarpiui būdingo tapybos faktūra ir potėpiu. Todėl piešinio tikslumas tampa reikšmingas. Paveiksluose pasirinkta literatūrinė tema jungia visumą. Tiksliai vaizduojamuose personažų portretuose, judesiuose, figūrų siluetuose stengiamasi išlaikyti pagrindinę temos poetišką ar dramatišką nuotaiką. E. Kokanauskis meistriškai valdo piešinį, išryškindamas reikalingas detales, nereikšmingos paskandinamos erdvės rūke. Ši priemonė daugiau naudojama piešėjų ir dažnai tapytojais jos vengia. Bet E. Kokanauskis tai daro naudodamasis spalvomis. Jos tampa pilnaverte tapybos dalimi. Paveiksle „Bobutės portretas“ (1984) spalvomis virpinama erdvė žaibu padalinta į atskirus segmentus, kuriuose gyvybine ekspresija pulsuoja veikiantys personažai, lyg sukdamiesi gyvenimo verpete apie centre esančią susimąsčiusią močiutę. Tapytojas išryškina atskiras detales: ranką, gėlę, paukštį, veidą, ištirpindamas pačią figūrą, nevaizduodamas kitos rankos, paskandindamas šešėlyje likusią pievą, šunį. Jei tapytojas nesuardytų paveikslo erdvės, tikslus jo tapybos būdas galiausiai supanašėtų su fotografija. Preciziškai ištapytos akcentuojamos detalės tampa kalbos simboliais.

Kęstutis Preidžius savo tapyboje nekelia didesnių gyvenimo būties klausimų. Jo vaizduojama realybė tiksli, atitinkanti visiems atpažįstamą kasdienę aplinką. Tapytojas daug

dėmesio skiria šviesotamsai, kartais pastiprindamas šešėlio ir šviesos intensyvumą, tuo sukurdamas vidinę įtampą. K. Preidžius laikomas natiurmorto meistru. Jam precizikos sąvoka tai – tikslus erdvinis mąstymas. Kartais tapytojas aukoja spalvą. Taip nutapyti tikslaus piešinio natiurmortai sureikšmina vaizduojamą objektą. Labiau pavykusiuose paveiksluose meistras sukuria lyg ir odę vaizduojamam objektui, pvz.: „Natiurmortas su liniais“ (2003), „Natiurmortas su duonos kepalu“ (2005) ir kt. Norėdamas pabrėžti tapomas faktūras, siekdamas originalumo, autorius nutapė daug natiurmortų ant specialiai tam paruoštų medinių lentų. Medžio apdirbimo technologijomis išryškinama medienos tekstūra. Jos vaizdas tampa realiu paveikslo kompozicijos dalyviu, nes autorius itin preciziškai vaizduoja paveiksle nutapytus objektus. Kitų kūrėjų paveiksluose toks metodas kartais tampa koliažu. K. Preidžius yra nutapęs 13 paveikslų ciklą „Biržų krašto bažnyčios“ (1998). Paveiksluose tiksliai pavaizduoti gamtoje esantys pastatai. Jų kompozicija vienoda, sukaupiamas dėmesys į vizualinį centrą, nesinaudojama ekspresyviomis priemonėmis, išlieka švelnus potėpis, reali erdvė, tikroviškas piešinys, šviesotamsa. Šis paveikslų ciklas vertingas ir kaip kraštotyrinė medžiaga.

Vytauto Laisono kūryba yra savitas pavyzdys „surrealizmo“ tautodailėje. Jo paveikslai konstruojami kuriant savą realybę. Kompozicijos dažniausiai turi ne tik vaizdinę temą, bet ir potekstę. Dviprasmiškumas atsiranda kai objektai pasirenkami laisvai, išimami iš realios aplinkos. Tapydamas paveikslus gamtoje menininkas pakartoja realų vaizdą, bet jo individualios tapyimo manieros dėka peizažas įgauna paslapties. Studijuodamas gamtą tapytojas tobulina savo techniką. Žvelgiant į jo kūrybos raidą pastebimas savo vertės supratimas šiuolaikinės tautodailės kūrėjų fone. Būtent tapytojo santykis su atlikimo precizika sudaro savitumo pagrindą. Griaudamas realų vaizdą, ištraukdamas objektus iš skirtingų koloritų ar apšvietimų, dailininkas sau susikuria problemų, uždavinių, kuriuos turi išspręsti. Tas kūrybinis kelias, kurį pasirinko V. Laisonas yra bekompromisis. Siekdamas kokybės ir atlikimo lygmens, autorius nedaro nuolaidų sau. Priemonių visuma, kuriomis pasiekiamas rezultatas, yra profesionali. Kartais jam tenka organizuoti formate esančias keletą apšvietimo kryptių. Tai nėra natūrali situacija, todėl sprendamas ją tapytojas slopina šviesotamsos ir spalvų kontrastus. Tokia situacija žiūrovui sudaro sąlygas apžvelgti formatą, juo grožėtis, suprasti, pajusti ir priimti informaciją. Greitu žvilgsniu peržvelgus V. Laisono paveikslus akis neužkliūva, tik sustabdžius žvilgsnį pamatai, kad vaizdas yra autoriaus fantazijos produktas. Atsisakius tikslaus vaizdavimo manieros tokio lygio rezultatas nebūtų pasiektas.

Stanislovo Petraškos vaizdavimo precizikos supratimas kitoks. Apie meistro kūrybą sklando mitai. Jo susikurta kūrinių atlikimo technologija labai individuali. Tai lyg iš viduramžių pareinanti savos gamybos „dažų“ technika. S. Petraška smulkindavo akmenis, juos sijodavo ir iš smiltelių klijuodavo paveikslus. Technologijos sunkumas netikėtai pasiteisino paveikslų kolorito vientisumu. Tapytojo spalvų paletė yra akiai malonaus diapazono. Ryškūs spalviniai deriniai einant šiuo keliu

nepasiekiami. Jei ir būtų iš natūralios medžiagos išgauta ryškesnės spalvos smiltelių, jos ištirptų paveikslų faktūrose. S. Petraškos paveiksmai visada matiniai, lyg tinkuoto mūro sienos paviršius. Dėl susikurtos technologijos autorius taip pat atsisako aliejinei tapybai įprasto šviesotamsos kontrasto. Žiūrėdamas į S. Petraškos kūrybą, kiekvienas susižavi tikslumo siekio pastangomis. Taigi, vaizdavimo precizika klijuojant smilteles yra ypatinga vertybė šio menininko kūryboje, ir tuo pačiu originalus įnašas į šiuolaikinės tautodailės panoramą.

Kituose tautodailės žanruose vaizdavimo ir atlikimo preciziškumas yra aktualus reiškinys. Skulptoriai, grafikai, keramikai, margučių skutinėtojai, gobelenų audėjai, kalviai, popieriaus karpytojai savitai supranta tikslumo, atlikimo preciziškumo sąvokas. Tarp kiekvieno žanro kūrėjų yra meistrų, kurie šiuos uždavinius laiko pirmapradžiais. Tokie siekiai kelia kokybinę kartelę kiekvieno autoriaus amato pažinimo, realizavimo sugebėjimų, skonio ir jautrumo lavinimo srityse. Atstumas tarp kūrinio precizikos supratimo etnokultūroje ir konceptualioje raiškoje šiais laikais yra netikėtai didelis. Etnokultūrinio paveldo erdvėje preciziškumas visuomet vertinamas.